

Gündelik Hayatın İzini Sürmek: Yaşlı Kadınların Gündelik Hayat Bilgisinden Turizm Mekânlarına Erişimlerini, Mekânsal Deneyimlerini ve Sınırlılıklarını Anlamak

Sena Kaçar

Süleyman Demirel Üniversitesi

[ORCID: 0000-0002-0743-1933](https://orcid.org/0000-0002-0743-1933)

Senakcr0@gmail.com

İsmail Kervankıran

Süleyman Demirel Üniversitesi

[ORCID: 0000-0001-9202-7320](https://orcid.org/0000-0001-9202-7320)

ikervankiran03@gmail.com

Öz

Bu çalışma yaşlı kadınların gündelik hayat bilgisinden yola çıkarak turizm mekânlarına erişimlerini, yaşadıkları sınırlılıkları ve mücadele stratejilerini ele almaktadır. Çalışmanın amacı, yaşlı kadınların turizm mekânlarındaki cinsiyet ve yaş temelli toplumsal ve mekânsal örgütlenme biçiminin ayrımcı söylem ve temsili üretimlerle ortaya çıkardığı eşitsiz mekânsal ilişkileri incelemektir. Bu amaç doğrultusunda çalışmada nitel araştırma yöntemi izlenerek Antalya il merkezine turizm amaçlı seyahat eden 65 yaş ve üstü 20 kadın gezginle yüz yüze görüşmeler yapılmış ve sahadan toplanan veriler analiz edilmiştir. Araştırmadan çıkan bulgulara göre yaşlı kadınlar gündelik hayatta inşa edilen cinsiyet ve yaş temelli ayrımcı toplumsal ve mekânsal temsilleri sorgulamadan içselleştiren pasif özneler değil, aksine bireysel haklarını savunan, yasaları hatırlatan, toplumsal cinsiyet rollerini aşma eğiliminde olan ve yaşlılık sürecinin getirdikleri ile mücadele etmeye çalışan aktif öznelerdir.

Anahtar Kelimeler: Feminist coğrafya, yaşlı kadınlar, gündelik hayat, turizm, mekân.

•••••

<http://federgi.ankara.edu.tr>

Tracking of Everyday Life: Understanding Access to Tourism Space, Spatial Experiences and Limitations of Older Women from Everyday Life

Sena Kaçar

Süleyman Demirel University
[ORCID: 0000-0002-0743-1933](https://orcid.org/0000-0002-0743-1933)
Senakcr0@gmail.com

İsmail Kervankıran

Süleyman Demirel University
[ORCID: 0000-0001-9202-7320](https://orcid.org/0000-0001-9202-7320)
ikervankiran03@gmail.com

Abstract

This study deals with the based on everyday life knowledge their access to tourism spaces, the limitations they experience, and their struggle strategies of older women in tourism spaces. The aim of the study is to examine the gender and age-based social and spatial organization and unequal spatial relations produced by discriminatory discourses and representations of older women in tourism spaces. For this purpose in the study, a qualitative research method was applied, face-to-face interviews were conducted with 20 female travelers aged 65 and over traveling to Antalya city center for tourism purposes, and the data were analyzed. According to the findings of the research, older women are not passive subjects who internalize the gender and age-based discriminatory social and spatial representations constructed in everyday life without questioning them. On the contrary, older women are active subjects who defend their individual rights, remind them of the laws, try to overcome gender roles and struggle with the consequences of the aging process.

Keywords: Feminist geography, older women, everyday life, tourism, space.

•••••

<http://federgi.ankara.edu.tr>

Giriş

Bir parçası olarak etkilendiğimiz ve etkilediğimiz gündelik hayat ve gündelikliğe bağlı tüm mekânsal, toplumsal, kültürel, ekonomik, politik ve ideolojik yapıların sosyal dünyada dil, söylem ve temsil üretim yoluyla inşa edildiği düşünülürken gündelik hayatın sahnelendiği mekân çoğulcu ve üretici yapısı nedeni ile önemli bir temsil üretim aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Mekânın gündelik ve kamusal hayatta temsil edilme biçimi cinsiyet, yaş, sınıf, etnisite ve ırk gibi yapısal özellikler ile doğrudan bağlantılıdır. Mevzu bahis yaşlı kadınlar olduğunda mekânın üretimi ve temsil edilme biçimi toplumsal cinsiyet ve negatif yaşlılık söylemleri ile şekillenmekte ve bu durum yaşlı kadınların gündelik rutin pratiklerini, toplumsal rollerini, kimliklerini, kendilerini gerçekleştirme düzeylerini ve mekânla kurdukları ilişkileri de belirlemektedir.

Araştırmanın kuramsal çerçevesini sıradanın filozofu Henri Lefebvre'nin gündelik hayat ve mekânın üretimini derinlikli bir şekilde çözümlendiği tartışmalar oluşturmaktadır (Lefebvre ve Levich, 1987; Lefebvre, 2017; Lefebvre, 2019a; Lefebvre, 2019b; Lefebvre, 2020a; Lefebvre, 2020b; Lefebvre, 2021). Lefebvre'nin "Mekânın Üretimi" isimli kitabında kavramsallaştırmış olduğu üçlü moment mekânsal pratikler, mekân temsilleri ve temsil mekânları birbiriyle ilişkili gündelik ve kamusal gerçek-

likleri ortaya çıkarmaktadır. Özellikle modern öncesi gündelik hayatta mekân temsillerden daha önce pratik edilirken, modern gündelik hayatta mekân temsilleri bireysel bilinçten ve toplumsal pratiklerinden önce yaşamı dönüştürmeye başlamıştır (Conlon 2014). Günümüzde ise mekân söylemler, temsiller ve semboller yoluyla üretilmekle birlikte toplumsal, ekonomik, politik ve ideolojik yapıların işleyişini sağlayan yeni mekânsal formlar ortaya çıkmıştır.

Mekânın farklı formlarda üretilmesini sağlayan olgulardan biri de turizmdir. Turizmin mekânsal üretim süreci dille başlayıp söylemler, imgeler, işaretler ve semboller yoluyla kentsel turizm mekânlarında farklı imajlar oluşturulmaktadır (Saarinen, 2004). Sembolik mekânların turizm kentleri içindeki artışı gerek ürün ve hizmet sunumuna gerekse turistlerin duysal, duygusal, düşünsel, davranışsal ve ilişkisel deneyimlerini attırmaya yönelik olsun temelde sermayeyi harekete geçirmeyi hedeflemektedir. Bu ise mekânın üretimi ve tüketiminin sağlanması koşulu ile gerçekleşmektedir. Britton'a göre (1991), turizm kapitalizminin mekâna müdahalesi üç yolla gerçekleşir; (1) mevcut doğal ve kültürel çekiciliklerin kullanıma açılması, (2) yeni çekim merkezlerinin oluşturulması, (3) ekonomik, sosyal ve kültürel yatırımlar yoluyla turizmle dolaylı yollarla kesişen etkinliklerin düzenlenmesi şeklindedir. Turizm kapitalizminin yerleri ve mekânları turist çekim merkezine dönüştürmesi ve farklı çekicilikler içeren deneyimler oluşturarak sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel bir turizm kent imajı inşa etmesi halinde mekân artık herkes için erişilebilir değildir (Hall, 1997). Bu hususta turizm mekânlarında satın alma gücü yüksek kişiler doğrudan turist deneyimlerinin ve kentsel mekânsal ilişkilerin bir parçası haline gelirken, turizmin tüketime dayalı sınıfsal, yaş ayırıcı ve cinsiyetçi yapısı yaşlı kadınların mekânsal kullanımlarını sınırlandırmaktadır. Aynı zamanda ayrıcalıklı gruplara yönelik üretilen mekânsal temsiller gündelik hayatın yapay bir sunumunu içermekle birlikte kentsel kamusal mekânsal ilişkilerin dokusu gündelik hayatta şekillenmeye başlar.

Gündelik hayatın mekânsallığı ve mekânın üretim ile yeniden üretim ilişkisini toplumsal cinsiyet ve yaşlılık söylemleri ile ilişkilendirerek bu konuyu gündelik mekânsal pratikler, mekân temsilleri ve temsil mekânlarının birbiriyle ilişkisi üzerinden bütünsel bir birliktelik içerisinde değerlendirmek bu araştırmanın temel amacıdır. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın, yaşlı ve kadın olan aktörlerin gündelik hayatının örgütlenmesinde mekânın ve mekânsal dinamiklerin önemli olduğu iddiasıyla yaşlı kadınların turizm mekânlarına erişimi, sınırlılıkları ve mücadele stratejilerini anlamak için gündelik hayat ve mekân perspektifinden bakmanın gerekli olduğunu vurgulayarak hem yaşlılık ve toplumsal cinsiyet araştırmaları literatürüne hem de beşeri coğrafya alanına katkı sağlaması

beklenmektedir.

Gündelik Hayat, Mekân ve Yaşlı Kadınlar

Gündelik hayat, zamanın olağan akışında toplumsal öznelerin günlük rutin pratiklerini icra ettikleri, yeni alışkanlıklar, toplumsal roller, sorumluluklar, farklı kimlikler, bağlılıklar kazandıkları ve mekânla ilişki kurmaya başladıkları ilk yaşam alanlarıdır. Lefebvre, gündelik hayatı doğal ve toplumsal dünya ile doğrudan etkileşime girdiğimiz ve yaşamın maddi gerçekliklerle inşa edildiği mekânı temsil ettiğinin altını çizmiştir (Lefebvre 2020, 103). Lefebvre'ye (2020) göre gündelik hayat bütünlüğü temsil ederken, mekân ise gündelik hayatı örgütleyen ve toplumsal ilişkileri belirleyen dinamik bir yapıya sahiptir. Ancak gündelik hayatın bütüncül yapısı modern kapitalist süreçler tarafından bölünmüş; gündelik hayat parçalı, homojen ve hiyerarşik bir görünüm kazanmıştır (Lefebvre 2017).

Modern öncesi dönemde gündelik hayat doğanın döngüsel ritmine bağlıdır. Döngüsel ritimler (zaman, mekân ve enerji), doğal koşullara bağlı olarak sürekliliklerden oluşur ve yaşantısallığın varolabilmesini olanaklı kılan süreçleri ortaya çıkarır (Lefebvre 2019a; Lefebvre 2020). Özellikle modern öncesi dönemde yaşamın çeşitlilik arz ettiği, insanların gündelik pratiklerini güneşin konumuna göre düzenlediği ve zaman ile mekânın henüz bir arada olduğu doğal koşullar gözlenmekteydi (Lefebvre 1987). Bu nedenle bu dönemde gündelik pratiklerden, kolektif ritüellerden ve üretken emekten ayrı bir çalışma zamanı ve mekânı yoktu (Gardiner 2016). Dolayısı ile zaman ve mekân bir aradaydı.

Modernleşme ve kapitalist süreçler tarafından gündelik hayatta bağlı olan tüm mekânsal, toplumsal, kültürel, ekonomik ve politik ilişkiler dönüşüme uğramıştır. Modern kapitalist dönemde döngüsel zaman çalışma ve boş zaman olarak ayrılmış, üretim faaliyetlerinin evin dışına çıkarılması ile birlikte özel ve kamusal mekân ayrımı ortaya çıkmıştır (Lefebvre 2020; Kurtar 2013). Bu durum "gündelik hayat nerededir?" sorusunu akla getirmiştir. Lefebvre'ye (2020, 37) göre gündelik hayat aile, çalışma ve boş zamanın karşıt birliğine dayanır. Bundan dolayı Lefebvre modern gündelik hayatın parçalı yapısına karşı çıkararak bütünlük anlayışını savunmuştur. Çünkü modern kapitalist hayat, modern öncesi dönemden kopuş yanılısaması yaratarak özel ile kamusal mekân arasındaki sınırları muğlak hale getirmiştir (Lefebvre 2020, 56). Ancak günümüzde kamusal mekân özel ve zihinsel olanı içerirken, özel mekân ise kamusal ve zihinsel olanı içermektedir (Lefebvre 2019b, 173). Gündelik hayatın bu muğlak sınırları ise toplumsal öznelerin gündelik pratikleri ile sürekli değişime uğramakta ve eşitsiz toplumsal ve mekânsal ilişkilerin gelişmesine zemin

hazırlamaktadır.

Eyles (1989), öznelere içinde doğup büyüdüğü mekânı ve toplumsal yaşamı iktidar ve güç ilişkileri ile kuşatılmış yapı bir çevre olarak yorumlarken, öznelere bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde sorgulamadan kabul ettikleri gündelik pratiklerin mekânsal ilişkileri yeniden ürettiğinin altını çizer. Tam da bu noktadan gündelik yaşantısallığın kendiliğinden var olmadığını ya da bizim doğal ve toplumsal dünyaya ilişkin ön kabulümüzün tesadüfen ortaya çıkmadığını kabul etmeye ve gündelik hayatta inşa edilen yapısal koşulları anlayabilmek için zamana ve mekâna ihtiyacımız vardır.

Gündelik hayatın önemli bir parçası olan mekân, Alkan'ın (2009, 9) ifade ettiği gibi, üzerinde olayların geçtiği yer (locus) ve toplumsal failerin ve davranışsal birimlerin yöneldiği şey (focus) olarak karşılıklı etkileşimlerin gerçekleştiği diyalektik bir üründür. Bu diyalektik etkileşim süreci ile birlikte toplumsal öznelere gündelik pratikleri aracılığıyla mekânsal anlam, temsil ve ilişkilerin (yeniden) üretildiği, mekânsal biçimlerin ise öznelere toplumsal rollerini, sorumluluklarını, davranış şekillerini, öznel ve nesnel anlam dünyalarını, kimliklerini ve benliklerini (yeniden) ürettiği görülür (Karmaz 2021, 68). Bu anlamda gündelik hayatın yapısal, tarihsel ve mekânsal koşullar altında gelişmesine koşut olarak kimin mekânı nasıl deneyimlediği ile hangi mekânsal, toplumsal, ekonomik, politik ilişkilerinin gündelik hayatı yönlendirdiği üzerine düşünmek gerekir.

Gündelik hayatın faileri yaşlı kadınlar olduğunda mekânın gündelik hayattaki örgütlenme biçimi, yaş ve cinsiyet dinamiklerinin hiyerarşik ilişkilerle üretilmesine sebebiyet veren toplumsal, kültürel, ekonomik, politik ve ideolojik söylemlerden bağımsız değildir. Gündelik hayatın döngüsel ritmine bağlı olarak ortaya çıkan yaş ve cinsiyet dinamiklerinin biyolojik ve fizyolojik farklılıklara dayanan doğal özellikler olması yanında yapısal koşullar tarafından ideolojik düşünceye dönüştürülmesi, toplumsal cinsiyet ve yaşlılık temelli mekânsal eşitsizliklerin gelişmesine yol açmaktadır. Özellikle gündelik yaşantısallığı şekillendiren mekânlar, ataerkil aile biçimlerini, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini, kapitalist mekânsal ayrışmalar ile birlikte gelişen emek piyasalarını, cinsiyetlendirilmiş mekânsal ilişkileri ve yaşlılık temelli mekânsal temsilleri desteklemek üzere yapılanmış durumdadır (Bondi ve Davidson 2003; Deniz 2018; Kern 2020; Massey 1994; Tuncer 2012; Tuncer 2021). Bu anlamda Massey, modern gündelik hayatın örgütlenmesinde etkili olan özel ve kamusal ayrımının toplumsal cinsiyet dinamikleri ile inşa edilmesi neticesinde kadınların evle ilişkilendirildiğini, erkeklerin ise kamusal mekânlara ait görüldüğünü belirtmiştir (Massey 1994).

Gündelik hayatın özel ve kamusal mekân arasındaki karmaşık toplumsal ilişkileri düzenlediğini belirten Felski (1999), gündelikliği oluşturmuş zamanın ve mekânın cinsiyetlendirilmiş doğasına dikkat çekmiştir. Örneğin, zamansal döngülerden ve tekrardan oluşan gündelik hayat kadınların yemek yapmak, ev temizlemek, çocuk bakmak ve pazara gitmek gibi süreklilik arz eden toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üretirken, ev-içi rutinlerin bir uzantısı sayılan gündelik mekânlar ise yatak odası, mutfak, pazar yerleri ve alışveriş merkezleri ile sınırlı kalmaktadır. Diğer yandan modern kapitalist hayat, kadınların ücretsiz ev-içi emek piyasasından ayrılmasını ve kamusal mekâna erişimini olanaklı kılarak kadın meta nesnesi olarak görülmüş ve kadın özneliği görünmez kılınmıştır. Her şeyden önce kadın dişiliği, güzelliği ve modayı temsil etmektedir (LeFebvre 2019a; Tasouji 2013). Tüm bunlara rağmen ekonomik ve toplumsal gelişmeye bağlı olarak modern kapitalist koşullar altında sınırlı olsa da kadınlar kamusal yaşama erişim sağlayabilmiştir.

Gündelik hayatın cinsiyetlendirilmiş doğası kadınların yaşam döngüleri boyunca toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikleri deneyimlemesine yol açarken zamanın geri döndürülemez oluşu yaşamın ilerleyen evrelerinde yaşlılık temelli eşitsizliklerin de deneyimlenmesine yol açmaktadır. Bundan dolayı doğum süreci sonunda kazanılan cinsiyet kimliğinin yanı sıra, biyolojik gelişme aşamasında ortaya çıkan yaşa dayalı kimliklerin kişisellik göstermesi ile birlikte yaşlı kadınlar hem toplumsal cinsiyet hem de yaşlılık temelli mekânsal ve toplumsal yapılandırma sürecinden olumsuz etkilenmektedir. Örneğin, 65 yaş ve üstü bireylerin cinsiyetleri gizli tutulmasına rağmen iş ve kamusal hayata katılım sağlayanların yaşlı erkekler olduğu, ev-içi işlere ve özel hayata ait görülenlerin ise yaşlı kadınlar olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Kite 1996). Bu durum yaşlı kadınların toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak negatif yaşlılık söylemlerini yaşlı erkeklere göre daha fazla deneyimlemesi ile sonuçlanırken, aynı zamanda mekânsal anlam, temsil ve ilişkilerin gündelik hayatı yeniden biçimlendirdiğinin de bir göstergesidir.

Literatür Değerlendirmesi

Literatürde gündelik hayat coğrafyalarında inşa edilen toplumsal, ekonomik, politik ve ideolojik söylemleri, temsilleri ve ilişkileri aktörlerin mekânsal pratikleri ile ilişkilendirerek sosyo-mekânsal etkileşimlerini, mekânsal deneyimlerini ve mekâna erişimlerini (Aksu Kocatürk ve Şengül 2020; Alkan 2009; Burkitt 2004; Çakır 2009; De Certeau et. al. 2009; Felski 1999; Friedan 2002; Kalekin-Fishman 2013; Tuncer 2015; Tuncer 2021) anlama amacı ile yapılmış çalışmalar mevcuttur. Özellikle feminist coğrafyacılar tarafından kadınların ve erkeklerin toplumsal cinsiyet söylemlerine bağlı olarak mekânı eşitsiz şekillerde nasıl deneyimlediği, kapitalist

mekânsal ayrışmalar ile birlikte (özel ve kamusal) iş bölümü içerisinde toplumsal ve mekânsal eşitsizliklerin nasıl inşa edildiği ve kadınların eğitim, istihdam, sağlık, seyahat ve kent hakkı gibi konularda nasıl dezavantajlı konumda yer aldığı (Bondi ve Davidson 2003; Deniz 2018; Kern 2020; Massey 1994; Yüceşahin 2016) üzerinde sıkça durulan konular arasındadır. Ancak yaşlanan bir toplumda yaşlı kadınların sosyo-mekânsal ilişkileri ve gündelik mekânsal deneyimleri göz ardı edilmiştir. Beşeri coğrafya ve daha özeldes sosyal coğrafya alanı içerisinde yaşlanma coğrafyaları adı altında yaşlıların mekânsal deneyimleri incelenmiş olsa da (Andrews ve Milligan 2009; Harper ve Laws 1995; Hopkins ve Pain 2007; Rowles 1986), yaşlanmanın tek tipleştirilmesinden dolayı yaşlanma sürecinde toplumsal cinsiyet olgusunun etkileri ihmal edilmiştir. Söz konusu yaşlı kadınların gündelik hayat bilgisinden yola çıkarak turizm mekânlarına nasıl erişim sağladıkları ve kamusal mekânları nasıl deneyimledikleri olduğunda ulusal turizm literatüründe bu konuda herhangi bir araştırmaya rastlanmayıp, uluslararası turizm literatüründe ise yaşlı kadınların seyahat ve turizm deneyimlerini cinsiyet ve yaşlılık olgusu ile ilişkilendiren az sayıda çalışmaya rastlanmıştır (Liechty et. al 2009; Small 2003). Bu anlamda araştırmamızın gelecek çalışmalar için birkaç önerisi bulunmaktadır.

a. Gündelik ve kamusal mekânsal ilişkiler bir arada incelenebilir.

b. Feminist araştırmacılar yaşlanan bir toplumda yaşlı kadınların konumunu ve mekânsal deneyimlerini yeniden düşünebilir.

c. Yaşlanma ve yaşlılık çalışan araştırmacılar yaşlanmanın tek tipleştirilmesinden ziyade toplumsal cinsiyet ilişkileri ile farklılaşan mekânsal kullanım pratiklerini tartışmaya açabilir.

d. Turizm araştırmacıları mekânın üretiminde sınıf, cinsiyet ve yaş ayrımcı üretim biçiminin turist deneyimleri üzerindeki olumsuz etkilerini inceleyebilir.

Araştırma Yöntemi

Araştırmada toplumsal, ekonomik ve politik yapılar ile doğrudan bağlantılı olan gündelik rutin pratiklerin ve bunların üzerinde şekillendiği mekânın karşılıklı etkileşimi dikkate alınarak gündelik hayat coğrafyalarında inşa edilen toplumsal cinsiyet ve yaşlılık temelli yapılanma sürecinin turizm mekânlarındaki görünümü anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda nitel araştırma yöntemi izlenilmiş olup katılımcıların sosyal dünyaya ait söylemleri, temsilleri ve anlamları mekânsal olarak nasıl deneyimlediklerini anlamak amacı ile fenomenolojik araştırma deseni kullanılmıştır. Fenomenolojik araştırmalarda izlenen veri toplama

teknîği görüşmedir (Yıldırım ve Şimşek 2018). Bu çalışmada 65 yaş ve üstü kadınların gündelik hayatta ve turizm mekânlarında karşılıklı olarak üretilen söylemlere ve temsillere rağmen turizm mekânlarına nasıl erişim sağladıklarını ve mekânı nasıl deneyimlediklerini anlamak için görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme soruları yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanarak oluşturulmuştur. Görüşme formunda üç alt probleme yer verilmiştir. Bunlardan ilki gündelik hayatta inşa edilen yapısal koşulların neler olduğu ve yaşlı kadınların mekânsal ilişkilerini nasıl sürdürdükleri, ikincisi yaşlı kadınların turizm mekânlarına erişimi, yaşadıkları sınırlılıklar ve geliştirdikleri stratejiler, üçüncüsü ise turizm mekânlarında üretilen mekânsal söylem ve temsillerin gündelik hayattaki yapısal koşullar ile ilişkisi ve turizm mekânlarındaki görünümü üzerinedir. Bu doğrultuda yaşlı kadınların gündelik hayat bilgisinden yola çıkarak turizm mekânlarında gündelik hayata ilişkin yapısal koşullarının izi sürülmüştür. Dolayısı ile araştırmanın özgün yönünü gündelik hayatın mekânsallığı ve mekânsal süreçlerin yapısal koşullar tarafından üretilmesi ile birlikte yapı-aktör arasındaki ilişkinin karşılıklı etkisi ve bu etkileşimin ortaya çıkarılmasıdır.

Gündelik hayatta kadınlık ve yaşlılık deneyimlerinin mekânsal, toplumsal, ekonomik ve politik yapılar ile ilişkisi araştırma konusunun hem yorumlayıcı hem de eleştirel yaklaşımlar ile ele alınmasını gerektirmiştir. Özellikle gündelik hayatın aktörleri, yaşlı kadınların sosyo-mekânsal deneyimlerinin anlaşılması daha çok yorumlayıcı yaklaşımlar içerisinden fenomenolojik yaklaşımı ön plana çıkarırken, bireysel ve toplumsal pratiklerin yapısal koşulları inşa etmesi ve yapısal koşulların ise bireysel ve toplumsal pratikleri yeniden üretmesi iktidar/güç ilişkilerinden bağımsız düşünülmemeyeceğinden eleştirel yaklaşımlar içerisinden yapılandırmacı, marksist ve feminist bir düşünce eğilimini ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle turizm mekânlarında yaşlı kadınların gündelik hayatlarının izi sürmek hem gündelik hayata hem de gündelik hayatın bir uzantısı olan turizm mekânlarında üretilen yapısal ilişkilerin çok paradigmatlı bir anlayışla ele alınmasını gerektirmiştir.

Araştırmanın amacına uygun olması bakımından araştırma grubu belirlenirken toplumsal cinsiyet ve yaşlılık olgusunun gündelik hayatta ve turizm mekânlarında nasıl inşa edildiğini anlamak amacı ile örneklem türleri içerisinden ölçüt örneklem tekniği kullanılmıştır. Çalışmada dikkate alınan iki ölçüt bulunmaktadır. Ölçütlerden ilki 65 yaş ve üstü yaşlılığı deneyimleyen kadınların katılımcı olarak görüşmelerde yer alması, ikincisi ise yaşlı kadınların turizm amacı ile yaşadığı yerden başka bir yere seyahat etmiş olmasıdır. Bu ölçütler doğrultusunda Antalya dışından ikamet eden ve yaşadığı yerin dışına tatil amacı ile seyahat etmiş olan 65 yaş ve üstü 20 yaşlı kadın gezginle Antalya il merkezinde yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir (Tablo 1). Katılımcılara Kaleiçi Yat

Limanı, Hadrian Kapısı, Mark Antalya, Barlar Sokağı, Mermerli Plajı, Antalya Arkeoloji Müzesi, Sandland Kum Heykel Müzesi, Düden Şelalesi ve Kurşunlu Şelalesi gibi turistik mekânları ziyaret ettikleri sırada ulaşılmış ve görüşme talep edilmiştir. Görüşmeyi kabul eden katılımcıların iletişim bilgileri alınarak istedikleri herhangi bir yerde ve zamanda görüşmeler yapılmıştır. Bu hususta bazı katılımcılar ile ilerleyen günlerde onların istedikleri bir yerde ve zamanda görüşmeler gerçekleştirilirken, bazı katılımcılar ile aynı gün ve anlık buldukları yerlerde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma alanının Antalya olarak belirlenmesinde turistik yapıların kentin kimliğini yeniden inşa ederek turist çekim merkezi haline dönüştürmesi etkili olmuştur. Görüşmeler tamamlandıktan sonra görüşme transkriptleri oluşturularak katılımcıların verdiği cevaplar neticesinde eleştirel söylem analizi ile kodlama ve tematikleştirme işlemleri yapılmış ve elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Araştırmanın sınırlılığı ise, Covid-19 salgın önlemleri kapsamında 65 yaş ve üstü bireylere kısmi yasakların uygulanması ve sağlık riskinin olması sebebi ile katılımcı sayısı 20 kişi ile sınırlı tutulmuştur.

Bulgular

a. Yaşlı Kadınların Gündelik Hayat Bilgisi

Gündelik hayatta yaşlı kadınlara yönelik üretilen söylem ve temsil biçimi geleneksel aile yapısı, ataerkil toplumsal sistem, cinsiyetçi işbölümü, negatif yaşlılık algısı, kapitalist üretim ve tüketim ilişkisi, mekânsal ayrışma ve sosyo-mekânsal yapılanma süreci ile birlikte karşılıklı etkileşimler çerçevesinde şekillenmektedir. Bu etkileşimi ortaya çıkaran ve mekânsal ilişkileri ayırmaları ile birlikte görmemizi sağlayan gündelik hayat; ev ve evin yakın çevresi, sokak, mahalle, meydan, parklar, kafeler, alışveriş merkezleri, spor salonları, eğlence yerleri ve turizm mekânlarını da kapsayacak şekilde farklı mekânsal ölçeklerde gündelik toplumsal pratiklerin ve mekânsal ilişkilerin toplumsal cinsiyet ve yaşlılık temsilleri ile üretildiği alanlardır. Bu anlamda gündelik hayatın en küçük birimi olan ev, kadını temsil ederken kadın ise eve tabi kılınmıştır. Dolayısı ile gündelik hayatın örgütlenmesinde sosyo-mekânsal anlamlar ve temsiller öznelerin bilincini normalleştirip toplumun sözde bağdaşıklık içinde onlara dayattığı kimlikleri, rolleri, sorumlulukları ve günlük rutinleri yerine getirmeye zorlar. Bahsi geçen bu durum katılımcıların ifadelerinden de anlaşılabilir.

“Kadın olmadan hiçbir şey yürümüyor. Bir kere kocan oluyor, çocuklar oluyor, günlük rutin işler oluyor. Mesela her gün kalktığında çocuklara kahvaltı hazırlayacaksın, çocukları okula yollayacaksın, kocan işe gidecek. O gün kocanın yıktığı işler olacak, o işin üstüne yemek, bulaşık falan. Yardımcın varsa kolay, yardımcın yoksa bir taraftan eksilterek

veya birbirlerine ekleyerek yapacaksın” (K1, Tarsus, 68).

“Sabah on gibi uyanıyorum. Sonra hemen ev işine bakıyorum. Evin işi ni üç gibi bitirip ondan sonra kendimi üç buçukta dışarıya atıyorum” (K13, Ankara, 72).

Kadının evle ilişkilendirilmesi cinsiyetlendirilmiş toplumsallaşma sürecinin ve mekânsal yapılanmanın bir ürünü olmakla birlikte ailede inşa edilmeye başlayan toplumsal cinsiyet temelli söylemlerin ve temsillerin sorgulanmadan kabul edilmesi içselleştirilmiş kadınlık pratiklerinin gelişmesine yol açmaktadır. Aynı zamanda cinsiyetlendirilmiş toplumsal ve mekânsal ilişkiler, gençlik dönemlerinden itibaren kadınların mekâna erişimini ve gündelik mekânsal kullanımlarını sınırlandırırken, ilerleyen dönemde yaşlılık sürecinin başlaması ile birlikte ortaya çıkan fiziksel, toplumsal, psikolojik ve ekonomik koşullar nedeni ile yaşlı kadınların evden çıkması daha da güçleşmektedir. Bu anlamda katılımcıların ifadesi konuyu örneklendirir niteliktedir.

“Gençlik döneminde bu kafada olsaydım dünyayı gezmeyi daha çok önemserdim. Çocukları büyütürken hiç düşünmemişim. Yaşlanınca sağlık nedeniyle fazla gezemiyorsunuz. Sağlık sorunları oluyor. Başka sorunlar da oluyor. Şimdiki aklım olsaydı gençken o işlere daha çok ağırlık verirdim. Annelikle birlikte olabilirdi. Biz çocuklarımıza fazla mı zaman ayırdık bilemedim. Gençken biz biraz daha gelenekçi ailede yetiştik. Bizim zamanımızda üniversiteye gitmek en büyük özgürlüktü. Babam bizi sokağa rahatlıkla çıkarmazdı” (K4, Ankara, 65).

“Gündelik hayatımda hiçbir yere gidemem. Çünkü on senedir torun bakıyorum. İstesem de istemesem de hasta da olsam bakıyorum. Şimdi biraz büyüdü, artık rahatladım. Bir aydır buradayım” (K20, Isparta, 66).

Gündelik hayatta toplumsal cinsiyet ve yaşlılık temelli söylemleri içselleştiren yaşlı kadınların evden dışarıya çıkması, turizm mekânlarına erişim sağlaması ve mekânsal deneyimler oluşturması gençlik dönemlerinden itibaren sınırlılık etrafında inşa edilirken yaşlılık sürecinde ise hem yaşlılık hem de toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler etkisini daha fazla hissettirmektedir. Aslında hepimizin toplumsal cinsiyet ve yaşlılık temelli söylemlerden etkilenme düzeyi farklı olmakla birlikte bu konuda öznel ve nesnel sosyo-mekânsal inşa süreci belirleyici olmaktadır. Bu hususta toplumsal cinsiyete bağlı olarak kadınların mekânsal ilişkiler kurabilmesinin bir ön koşulu eşin, erkek kardeşin ve arkadaşın varlığına bağlıdır (Tuncer 2015). İlerleyen yaşlarda ise tek başına dışarı çıkmak toplumsal cinsiyet, negatif yaşlılık algısı ve yoksul yaşlanma nedeni ile giderek zorlaşmakta-

dır.

“Gece bazen canım istemiyor mu sanıyorsunuz? Arabama atlayayım, şöyle bir gideyim. Yeşillik bir yerde durayım, şöyle nefes alayım ama yapamıyorum. Türkiye’de bunu yapamıyorsun. Mutlaka yanında eşin olmalı. Eşim atlar arabaya gider. Salihli’de Kurşunlu diye bir yer var. Tek başına orada oturdum, biraz şöyle doğayı dinledim diyebiliyor. Ama ben onu tek başıma diyemiyorum maalesef. Gençliğimizden itibaren biz daha da kalıplar içerisinde büyüdük. Hani onları biraz aştık. Ama daha tam aşmış değiliz (K5, Manisa, 65).

Gündelik hayatta inşa edilen toplumsal cinsiyet söylemleri kadınlar açısından iki karşıt pratiği ortaya çıkarmaktadır. Özellikle öznel ve toplumsal inşa sürecinde kadınlara dayatılan cinsiyetlendirilmiş toplumsal normların ve değerlerin sorgulanmadan kabul edilmesi içselleştirilmiş kadınlık pratiklerinin gelişmesine sebebiyet verirken, kadınlar tarafından ataerkil söylemlere karşı öznel ve toplumsal anlam kodlarının yeniden inşa edilmesi direniş pratiklerinin gelişmesine yol açmaktadır.

“Kendime kadın olduğum için zulüm edilmesine izin vermedim. Hayatımı da kadını ben şunu yapmayayım diye hiç kısıtlamadım. Çalışma koşullarımdan dolayı üniversiteyi bitirdim, işte 21-22 yaşlarındaydım, o zamandan beri çalışıyorum. Çalışma hayatımda ya ben kadını bunu yapmam. Ben kadını şuradan girmem, şuradan çıkmam demedim. Bunu çok hissetmedim. Belki bunu olumlu karşılamayacaksınız ama biraz da bunu kendine yapılmasına izin verirsen sana her şeyi yaparlar. İzin vermediğimden bunu çok hissetmedim” (K2, Mersin, 65).

“Bir kadın olarak özgür olmak istiyorum. Ama bunu bize toplum fazla sunmuyor. Biz de ancak kısıtlamaları görmezden duymazdan gelerek aşabiliyoruz” (K17, Datça, 66).

Gündelik hayatın yeniden üretiminde aktif rol oynayan kadınlar, yaşamları boyunca toplumsal cinsiyete özgü dezavantajlı koşulları deneyimlemekle birlikte yaşlılık döneminin başlamasıyla da yaşa dayalı fiziksel, bireysel, toplumsal ve ekonomik güçlükleri deneyimlemektedir. Ancak yaşa dayalı dezavantajlı koşullar yaşam seyrinin son evresine karşılık gelirken, toplumsal cinsiyet yaşamın tüm evrelerini etkilemektedir. Gençlik dönemlerinden itibaren toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri deneyimleyen kadınların pek çoğu eğitim ve mesleki olanaklardan yoksun kalmakta ve yaşlılık döneminde de toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine bağlı olarak yoksul yaşlanmakta, yaşlılığı olumsuz algılamakta ve negatif yaşlılık söylemlerini içselleştirmektedir. Bu durum katılımcıların ifadelerinden de anlaşılmaktadır.

“Şimdi bir de yaşlılık var. Valla bir daha dünyaya gelsem yaşlanmayı istemem. Genç kalmak daha iyi. Ağrılar oluyor, gidemiyorsun, yapamıyorsun. Yaşlılık işte böyle zor” (K9, Aydın, 72).

“Bak yaşlılığın bir kötü tarafı var, savunmasız oluyorsun. Ondan sonra arkanı güvenceye almadan yürüyemiyorsun” (K15, İstanbul, 69).

Yaşlılığın pozitif ya da negatif anlamlar çağrıştırmada toplumsal cinsiyet faktörü belirleyici olmakla birlikte toplumsal cinsiyet yaşlı kadınların yaşlılığa yüklediği anlamları farklılaştırmakta olup yaşlılık söylemlerine karşı geliştirdikleri içsel motivasyonu ve direniş pratiklerini de etkilemektedir.

“Yaşlanmak yaş almaktır. Bana göre her yaş insana yeni bir tecrübe kazandırıyor. O yüzden yaşlanmak beni çok etkilemedi. Yaşlandıkça olaylara daha olgun bakıyorsunuz. Eskiden kendimi beğendirmek için saçlarıma ve dış görünüşüme dikkat ederdim. Şimdi daha özgüvenliyim ama eskiden öyle değildi. Yaşlanmak güzel bir şey” (K10, Denizli, 66).

Cinsiyet ve yaşlılık olgusunun yaşamın belirli bir evresinde kesimsellik göstermesi ve gündelik hayatta her ikisinin de mekânsal, toplumsal, ekonomik, politik ve ideolojik söylemler aracılığıyla her defasında yeniden inşa edilmesi, yaşlı kadınların katmerli eşitsizlikler yaşamasına sebebiyet vermektedir. Yaşlı kadınların karşılaştıkları eşitsizlikler arasında ev-içi ve bakım hizmetlerini üstlenme, ikincil işlerde istihdam edilme, mesleki ve kamusal hayattan soyutlanma, sosyal güvenceden yoksun kalma, emeklilik hakkına ulaşamama, yoksul yaşlanma ve dulluk yer almaktadır (Arun ve Karademir Arun 2011; Arun ve Çakıroğlu Çevik 2013; Artan ve Irmak 2018). Gündelik hayatta inşa edilen kadınlık ve yaşlılık söylemleri, yaşlı kadınların yaşamlarının her evresinde bireysel haklarını, yaşam kalitesini, kendini gerçekleştirme düzeyini ve sosyo-mekânsal deneyimlerini sınırlandıran yapısal eşitsizlikleri de beraberinde getirmektedir. Bunlardan biri de yaşlı kadın yoksulluğudur.

“Kocamdan ötürü emekliyim. Beni emekli yapmadı. Zamanında niyet etti işten çıkardı, yapmadı” (K1, Tarsus, 68).

“İstanbul’dan penyeler alıp Aydın’a geldim. Evlere onları sattım. Pazarlık yapmadım. Üç dört sene öyle bir çalıştım. Aydın’dan ev aldım ve o işi bıraktım” (K9, Aydın, 72).

“Terziyim. On sekiz yaşında başladım, yirmi yıl kadar çalıştım. Ama öyle sigortalı falan değilim. Nasıl anlatayım, kendi çapımda evden ça-

lıştım” (K11, İstanbul, 78).

“Daha önceleri fabrikada çalıştım. Sekiz ay kadar da turizm sektöründe mutfak bölümünde çalıştım” (K14, Ankara, 65).

“Ev hanımıyım. Daha önce ara ara çalıştım. Konfeksiyonda, gelinlik-çide çalıştım. On senedir de çocuk bakıyorum. Devam ediyorum yani çocuk bakmaya” (K16, İzmir, 68).

Ataerkil sistemde kadınlara ve erkeklere cinsiyetlendirilmiş rollerin atfedilmesi kadınların evle güçlü bağlar kurmasına sebebiyet verirken, erkeklerin ise ekonomik ve politik işlerde yer almasını desteklemek üzere gündelik kamusal hayat erkek egemen ilişkiler ile konumlandırılmıştır. Bu durum kadınları kamusal hayata yabancılaştırmakla kalmayıp eğitim, meslek, sosyal güvence, emeklilik, konut, ulaşım, seyahat ve mekân hakkı gibi pek çok konuda eşitsizlikler yaşanmasına da zemin hazırlamıştır. Bu anlamda Lefebvre'nin (2019a 99) de ifade ettiği gibi kamusal ve politik yaşam gündelik olanın anlamları ve temsilleri ile kuşatılmış durumdadır.

b. Yaşlı Kadınların Turizm Mekânlarına Erişimi, Mekânsal Deneyimleri ve Geliştirdikleri Stratejiler

Cinsiyet ve yaşa dayalı toplumsal rollerin, ilişkilerin, söylemlerin ve temsillerin gündelik hayat coğrafyalarında yeniden üretilmesi, yaşlı kadınların turizm mekânlarına erişimini, mekân kullanımını ve mekânın cinsiyet ve yaş ayırıcı temsiller ile nasıl inşa edildiğini anlamamızı sağlayacaktır. Özellikle gündelik hayatta inşa edilen cinsiyet ve yaşlılık temelli sosyo-mekânsal örgütlenme biçimi, yaşlı kadınların öznel ve nesnel toplumsal ve mekânsal anlam dünyalarını şekillendirerek kamusal mekân kullanımını ve erişimlerini sınırlandırmaktadır. Kadınlar için zaten gündelik hayat, ev ve evin yakın çevresine sıkışmış vaziyetteyken söz konusu yaşlı kadınlar olduğunda toplumsal ve mekânsal anlamlar yine gündelik olana eğilir. Bu durum yaşlı kadınlar için gündelik sıradan rutinlerin ve toplumsal ilişkilerin tekrar tekrar üretilmesi anlamına gelmekle birlikte kamusal mekân kullanımının ve erişimlerinin sınırlı kalmasına yol açmaktadır. Bu durum katılımcıların ifadelerinden anlaşılmakta olup turizm mekânlarına erişimin aile ve arkadaş çevresinin desteği ile gerçekleştiği görülmektedir.

“Tatili bu sene oğlum planladı. Ablamın yanıdaydım. O beni peşine taktı. “Sen de gel gidiyoruz,” dedi. Hiçbir şey düşünmeden geldik. Mesela bugün de öyle oldu. Biz Alanya’da tatil yapıyoruz. Bugün seni bir yere götüreceğim, dedi. Buraya da gelince birkaç gün kalalım dedim. Çünkü burayı hiç değilse göreyim” (K1, Tarsus, 68).

“Üç tane genç beni istediğim yere götürüyor, gezdiriyor. Dışarı çıkıyorum, çıkarım yani. Onun için sorun yok” (K15, İstanbul, 69).

Turizm mekânlarına erişimlerini aile bireylerinin desteği ile gerçekleştiren yaşlı kadınların toplumsal cinsiyet, negatif yaşlılık söylemleri ve yaşlı kadın yoksulluğu olgusundan yoğun bir şekilde etkilendikleri görülmüştür. Öte yandan gündelik hayatta inşa edilen yapısal koşulları sorgulayarak ayrımcı ve eşitsiz yapılanma biçimine karşı direniş gösteren yaşlı kadınların ise tek başına seyahat edebildikleri, ancak yaşlılık sürecinde yalnızlıkla baş etme ve sosyal hayata uyum sağlama ihtiyacından dolayı seyahat sürecini olabildiğince aile ve arkadaş çevresiyle geçirme eğilimi ortaya çıkmıştır.

“Bireysel olarak ben kendim düzenledim. Bu kez kendi arabamızla geldik. Ama daha önceleri ben geziler düzenliyordum. Türkiye’nin çoğu yerine gezdim. Kendim tur organize ediyordum. Arkadaş gruplarıyla da gelebilirim. Çocuklarımla da gelebilirim. Tek gelmeyi tercih etmem. Ne yapacağım tek başıma, kafama uymaz” (K16, İzmir, 68).

“Yani bazı gezilerimiz var. Grupla gidiyoruz. Geçen Adrasan Suluada gibi yerlere gittik. Arkadaşlarım da var orada, birlikte de gidiyoruz” (K8, Bolu, 71).

“Biz kendimiz ayarlıyoruz. Bakıyoruz Türkiye’de nere hoşumuza giderse oraya gidiyoruz. Bu sefer kendi arabamızla geldik. Ama daha önce tur gezilerimizde oldu” (K19, Bulgaristan, 65).

Cinsiyet ve yaşlılık temelli ayrımcı toplumsal ve mekânsal yapılanma sürecinde ortaya çıkan öznel ve nesnel anlam kodlarının yaşlı kadın özneler tarafından sorgulanarak yeniden inşa edilmesi direniş mekanizmasının gelişmesinde ilk aşamayı oluşturmaktadır. Bundan dolayı yaşlı kadın öznelliğinin inşa edilmesinde belirleyici olan geleneksel aile yapısı, ataerki toplumsal sistem, negatif yaşlılık algısı ve bunların mekâna nasıl yazıldığı üzerine gerçekleştirilen her öznel ve nesnel sorgulama süreci yaşlı kadınların turizm mekânlarına erişim sağlama motivasyonunu da attırmaktadır.

“Doğduğun yerde ölmenin bir anlamı yok ki. Yani ben bitki değilim. Böyle düşünüyorum bu yüzden geziyorum. Yani ben bitki değilim, bir yere kök salayım, orada kalayım. Öyle değil, ben dolaşmak zorundayım. Kızımın kısıtlamalar kalktıktan sonra önlemini alarak üç günlüğüne buraya geldik. Uçakla geldik. Mümkün olduğu kadar yol kısmını gidiş-geliş işimizi kısa tutmaya çalıştık” (K2, Mersin, 65).

Yaşlı kadınların mekânla kurduğu ilişki, gündelik olanı aşma çabası, turizm mekânlarına erişimi ve mekânı kullanma biçimi gündelik hayatta inşa edilen mekânsal, toplumsal ve ekonomik yapılar ile yakından ilişkilidir. Bu ilişkileri bütün yönleri ile ortaya çıkaran ise gündelik olan ve olmayanın bir aradallığını karşılıklı ilişkisellik ve kesişimsellikler çerçevesinde yeniden düşünmekten geçer. Çünkü gündelik hayatta ve turizm mekânlarında karşılıklı olarak üretilen toplumsal cinsiyet normları, negatif yaşlılık söylemleri ve kapitalist üretim ve tüketim ilişkileri hem gündelik hayatta hem de turizm mekânlarında yaşlı kadınların sosyo-mekânsal ilişkilerini ve deneyimlerini şekillendirmektedir. Özellikle turizmin sermaye odaklı mekânsal örgütlenme biçimi sınıf, etnisite, ırk, cinsiyet ve yaş gibi bireysel farklılıklara dayalı üretim ve tüketim ilişkilerinin gelişmesini yol açarken, turizm mekânlarını deneyimleyen aktörlerin çoğunun alım gücü yüksek gençler ve erkekler olduğu görülmektedir. Söz konusu mekânı deneyimleyen aktörler yaşlılar ve kadınlar olduğunda ise sınıfsal, cinsiyetçi ve yaş ayrımcı mekânsal temsil biçimleri, gündelik hayatta olduğu gibi turizm mekânlarında da yaşlı kadınları üretimin ve tüketimin dışındaki ötekiler konumuna yerleştirmektedir. Bu durum katılımcıların ifadelerinden de açıkça anlaşılmaktadır.

“Aslında hiçbir yerde ne burada ne de yurt dışında bizi istemiyorlar. Genç turist istiyorlar. Ne işin var evinde otur diyorlar, yaşlanmışsın artık diyorlar. Yeter ben bu yaşa kadar çalıştım. Gezmek istiyorum. Bu yaşa biçilen şey termal turizm falan. Gel gör, gez diyen yok. Mesela turizm bölgelerinde kafelere girdiğimizde bize yönelik bir şey yok. Genelde gençler eğlensin. Çünkü onları daha tüketici görüyorlar. Bizi tüketici görmediklerinden kaynaklanıyor” (K2, Mersin, 65).

“Genelde ürünler gençlere yönelik ama biz de tercihlerimizi o doğrultuda yapıyoruz” (K11, İstanbul, 78).

Turizm mekânlarında üretilen temsiller ve göstergeler öznelerle iletişime geçerek onları yeniden biçimlendirir ve farklı sınıf ve yaş gruplarına göre ayırır. Özneler ise, kendi direniş mekânlarını oluşturarak söylemleri ve temsilleri aşma yoluna gider. Bundan dolayı yaşlı kadınlar gündelik hayatta ve turizm mekânlarında üretilen mekânsal, toplumsal, kültürel ve ekonomik yapıların oluşturduğu dezavantajlı durumlar karşısında pasif özneler değildir. Aksine turizm mekânlarında bireysel haklarını savunan, yasaları hatırlatan, toplumsal cinsiyet rollerini aşma eğiliminde olan ve yaşlılık sürecinin getirdikleri ile mücadele eden aktif öznelerdir.

“Vallahi bazıları ile kavga ettik. Bazen ürünümüzü kendimiz bulundurmaya çalıştık. Kendimce çözümler bulmaya çalıştım. Onu değiştiremeyeceğim için bazen ben değişiyorum” (K2, Mersin, 65).

“Daha çok gezmek, görmek istiyorum. Yaşlılıktan dolayı bazen ağrılarım oluyor, üzülüyorum. Ama ağrılarım olsa da ben çıkıyorum, geziyorum. Yaşlılığın getirdikleriyle mücadele ediyorum” (K18, İsviçre, 67).

“Hiçbir zaman yaşım ilerledi evimde oturayım, dışarı çıkmayayım demedim. Gençken hep çalıştık. Artık gezmek istiyorum. Şimdi tam zamanı emekli olmuşum. Yani hayatımızı yaşıyoruz artık” (K19, Bulgaristan, 65).

Gündelik hayatın ve turizm mekânlarının homojen ve hiyerarşik ilişkiler ile örgütlenmesinde cinsiyetçi, yaş ayrımcı ve sınıfsal yapılar belirleyici olmakla birlikte bu ilişkilerin karşılıklı olarak birbirlerini yeniden üretmesi sosyal dünyadaki olguların ve yapısal koşullarının sürekli inşa halinde olmasıyla açıklanabilir. Bu karşılıklı etkileşimlerin ise inşa edilmeye başladığı ilk yer/mekân gündelik hayattır. Gündelik hayatta öznel yapısal koşullar tarafından önceden belirlenmiş verili bir temsil dünyası içinde kimliklerini inşa edebilir, yapısal koşulları içselleştirebilir ve kabul edilmiş toplumsal ve mekânsal pratikleri icra edebilirler. Aynı zamanda yapısal koşulların dayattığı normların ve değerlerin dışında çoklu gerçeklikleri keşfedebilir ve içinde doğup büyüdüğü dünyanın zorluklarına karşı direniş gösterebilirler. Dolayısı ile gündelik hayatta ve turizm mekânlarında karşılıklı olarak üretilen toplumsal cinsiyet, negatif yaşlılık söylemleri ve kapitalist üretim ve tüketim ilişkilerini içselleştiren yaşlı kadınların turizm mekânlarına erişimi ve mekânsal deneyimleri aile bireylerine bağlı ve sınırlı bir şekilde gerçekleşirken, içsel direniş gösteren yaşlı kadınların ise arkadaş çevresiyle ve tek başlarına seyahat faaliyetlerini gerçekleştirdikleri ve sosyo-mekânsal deneyimlerinin daha özgürleştirici olduğu görülmüştür.

Tartışma ve Sonuç

Geleneksel anlamda turizm gündelik hayatın sıradanlığından ve sıkıcılığından kaçış ya da sıra dışı yerlere ve mekânlara doğru gerçekleştirilen boş zaman seyahatleri olarak algılanmış ve tanımlanmıştır (Larsen, 2008). Ancak modernleşme ve kapitalizmin gündelik hayatın zamansal ve mekânsal yapısını değiştirmesiyle birlikte zamanın çalışma ve boş zaman, mekânın ise özel ve kamusal olarak bölünmesinden kaynaklanan karşıt ikicilikler ortaya çıkmıştır. Gündelik hayat sıradan, sıkıcı, kuralları olan, sürekli tekrarlayan ve değişmezken, turizm sıra dışı, eğlenceli, kuralları olmayan, günlük rutinlerin dışında ve değişken olarak tanımlanmıştır. Bundan dolayı gündelik hayat ve turizm farklı ontolojik temellere dayanan iki farklı olgu olarak düşünülmüştür. Oysa düşünülenin aksine turizm mekânlarında üretilen söylemlerin ve temsillerin gündelik hayat-

ta üretilen mekânsal, toplumsal, kültürel ve ekonomik ilişkiler ile iç içe geçtiği ve mekânsal pratiklerin gündelik bağlantılar ile dolu olduğu görülmür. Edensor (2001) bu durumu toplumsal ve kültürel anlamda kodlanmış kaçış deneyimi olarak yorumlamıştır. Her ne kadar boş zamana dayalı seyahat faaliyetleri gündelik hayattan kısa bir kopuş yanılması oluştursa da modernizm ve kapitalizmin dinamikleri gündelik hayata öylesine nüfuz etmiştir ki, gündelik hayatın dışana çıktığını düşünenler bile onun muğlak sınırları içerisinde kalmaya devam eder (Lefebvre, 2020b, 19). Çünkü gündelik hayat yüksek uzmanlaşmış faaliyetlerden, boş zaman etkinliklerinden, mekânın cinsiyetçi, yaş ayrımcı ve sınıfsal üretiminden, şeylerin kullanım ve mübadele değerinden bağımsız değildir. Bu anlamda zamanın ve mekânın üretimine bağlı olan gündelik hayat, özgürlük yanılmasıyla birlikte mutlak bir kaçışı imkânsız kılmıştır (Köse, 2018). Boş zaman mekânlarının üretimi söz konusu olduğunda ise, teknokratik akılcılığın uygulanması yoluyla mekânın denetimi ve homojenizasyonu sağlanmıştır (Gardiner, 2016). Homojenleştirilen ve hiyerarşik ilişkilerle tahakküm altına alınan gündelik hayat ve kamusal mekânlarda artık sıradan öznelere yaşamalarını nasıl programlayacakları, hangi saatlerde ne yapacakları, hangi mekânları kullanacakları, hangi toplumsal davranışları sergileyecekleri, hangi ürünleri ve hizmetleri tüketecekleri önceden belirlenmiş durumdadır.

Yaşlı kadınların gündelik hayatta ve turizm mekânlarında sosyo-mekânsal ilişkilerini belirleyen temel faktör toplumsal cinsiyet, negatif yaşlılık söylemleri ve kapitalist üretim ve tüketim ilişkileri çerçevesinde mekânın eşitsiz ve ayrımcı temsillerle örgütlenmesidir. Mekâna gömülü olan toplumsal, kültürel, ekonomik, politik ve ideolojik yapılar dezavantajlı grupların gündelik hayatını ve mekânsal deneyimlerini yönlendiren tahakküm unsurlarını etkili bir şekilde yeniden üretmektedir. Tam da bu sebeple gündelik olan ve onun bir uzantısı sayılan kamusal mekânlarda iktidar ve güç ilişkilerini en aza indirmek için özel ve kamusal mekânsal ilişkilerin bir arada ele alınması ve kentsel mekânsal tasarım stratejisinin tartışmaya açılması gerekir.

Modern dünyada gündelik hayatın özel ile kamusal olarak ayrılması ve toplumsal öznelere rutin pratikleri ile her defasında bu sınırların yeniden belirlenmesi, sosyo-mekânsal ilişkilerin gündelik hayatı aşan ve kamusal mekâna taşınan sürekli oluş halinin ve çok yönlü yapısal koşulların bütünsel bir yaklaşımla anlaşılmasını kısıtlamıştır. Her ne kadar bu konuda uluslararası ve ulusal literatürde yer alan sosyal ve beşeri araştırmalar kadınların gündelik kentsel mekânsal kullanımlarını, sosyo-mekânsal ilişkilerini ve mekâna erişimlerini ele almış olsa da (Aksu Kocatürk ve Şengül 2020; Alkan 2009; Bondi ve Davidson 2003; Çakır 2009; Friedan 2002; Kern 2020; Massey 1994; Tuncer 2015; Tuncer 2021; Yücesahin 2016)

toplumsal cinsiyet, gündelik hayat ve mekânsal çalışmalar içerisinde yaşlı kadınların özel ve kamusal mekân kullanımlarının ve sosyo-mekânsal ilişkilerinin gündelik hayatta ve kamusal mekânda karşılıklı olarak nasıl (yeniden) üretildiği ihmal edilmiştir. Dolayısı ile ilişkisel ve kesişimsel bir bakış açısı ile hem feminist araştırmacıların hem de beşeri coğrafyacıların yaşlanan bir toplumda yaşlı kadınların gündelik hayattaki konumunu ve yaşlı kadınlar için yer ve mekân kavramının önemini yapısal sınırlılıkların anlaşılabilmesi için tartışmaya açmaya ihtiyacı vardır. Öte yandan modern bilim anlayışının getirmiş olduğu uzmanlaşmanın yanı sıra günümüzde disiplinler arası, ilişkisel, kesişimsel ve çoklu bakış açısı ile bilimsel çalışmaların bütünlüğe ulaşma çabası, bu araştırmanın tek bir literatür içerisinde konumlandırılmasına olanak sağlamamıştır. Bu açıdan araştırma boyunca gündelik hayatın mekânsallığı ve mekânsal ilişkilerin özel ve kamusal mekânda karşı olarak yeniden üretimi ele alınmış olup beşeri coğrafyanın ve sosyoloji disiplininin pratiklerden ve imkânlarından yararlanılmıştır.

Kaynakça

- Aksu Kocatürk, G. ve Şengül, M. (2020). Kapitalist Ataerkil ilişkiler ve Kentsel Mekânda Kadınların Gündelik Hayatının Coğrafyası: Tokat Örneği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 1-32.
- Alkan, A. (2009). Cinsiyet Dinamiklerin Peşinden Mekânın İzini Sürmek. (A. Alkan, Der.). *Cins Cins Mekân*, içinde (7-35), İstanbul: Varlık Yayınları.
- Andrews, G.J., Milligan, C., Phillips, D.R. and Skinner, M.W. (2009). Geographical Gerontology: Mapping a Disciplinary Intersection. *Geography Compass*, 3(5): 1641-1659.
- Artan, T. ve Irmak, S.H. (2018). Feminist Gerontoloji Bağlamında Yaşlılığın Kadınlaşması. *HSP*, 5(2): 236-343.
- Arun, Ö. ve Çakıroğlu Çevik, A. (2013). Quality of Life in Ageing Societies: İtaly, Portugal and Turkey. *Educational Gerontology*, 37(11): 945-966.
- Arun, Ö. ve Karademir Arun, B. (2011). Türkiye'de Yaşlı Kadınların En Büyük Sorunu: Dulluk. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(4): 1515-1527.
- Bondi, L. and Davidson, J. (2003). Troubling the Place of Gender. (K. Anderson, M. Domosh, S. Pile and N. Thrift, Eds). *Handbook of Cultural Geography*, in (325-343), London: Sage.
- Britton, S. G. (1991). Tourism, Capital, and Place: Towards a Critical Geography of Tourism. *Environment and Planning D: Society and Space*, 9, 451-478.
- Burkitt, I. (2004). The Time and Space of Everyday Life. *Cultural Studies*, (18) 2-3, 211-227.
- Conlon, D. (2004). Productive Bodies, Performative Spaces: Everyday Life in Christopher Park. *Sexualities*, 7(4): 462-479.
- Çakır, S. (2009). Osmanlı'da Kadınların Mekânı, Sınırlar ve İhlaller. (A. Alkan, Der.). *Cins Cins Mekân*, içinde (76-101), İstanbul: Varlık Yayınları.
- De Certeau, M., Giard, L. ve Mayol, P. (2009). *Gündelik Hayatın Keşfi II, Konut, Mutfak İşleri*. (Ç. Eroğlu ve E. Ataçay, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Deniz, A. (2018). Feminist Coğrafya: Cinsiyetin Coğrafyası & Coğrafyanın Cinsiyeti. (N. Özgen, Ed.). *Sosyal Coğrafya*, içinde (251-284), Ankara: Pegem Akademi.

- Edensor, T. (2001). Performing Tourism, Staging Tourism- (Re)producing Tourist Space and Practice, *Tourist Studies*, 1/ 59-81.
- Eyles, J. (1989). The Geograph of Everyday Life. (D. Gregory and R. Walford, Ed.). *Horizons in Human Geography*, M.c. Millan: London, 102-103.
- Felski, R. (1999). The İnvention of Everyday Life, *New Formations*, 39, 15-31.
- Friedan, B. (2002). The Problem That Has No Name. (B. Highmore, Ed.). *The Everyday Life Reader*, içinde (58-63). New York: Routledge Publishing.
- Gardiner, M. (2016). *Gündelik Hayat Eleştirileri*. (D. Özçetin, B. Taşdemir ve B. Özçetin, Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Hall, C.M. (1997). Geography, Marketing and the Selling of Places, *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 6:3-4, 61-84.
- Harper, S. and Law, G. (1995). Rethinking The Geography of Ageing. *Progress In Human Geography*, 19(2): 199-221.
- Hopkins, P. and Pain, R. (2007). Geographies of Age: Thinking Relationally. *Area*, 39(3): 287-294.
- Kalekin-Fishman, D. (2013). Sociology of Everyday Life. *Current Sociology Review*, 61(5-6): 714-732.
- Karmaz, E. (2021). Mekânın Gündelik Yaşam İçinde Kurgulanışı: Özne-Mekân Etkileşim Süreci. (D. Yıldırım ve S.C. Beritan vd., Ed.). *Mekân Düşünmek*, içinde (67-89), Ankara: Nika Yayınevi.
- Kern, L. (2020). *Feminist Şehir*. (Sumer Aydaş, B. Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Kite, M. (1996). Age, Gender and Occupational Label: A Test of Social Role Theory. *Psychology of Women Quarterly*, 20, 361-374.
- Köse, H. (2018). Yaban Bilinç ya da Lefebvre'ye Göre Gündelik Hayat. (A. Esgin ve G. Çeğin, Eds.). *Gündelik Hayat Sosyolojisi: Temalar, Sorunlar ve Güzergâhlar*, içinde (305-341), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Kurtar, S. (2013). Bir Şehir Filozofu Olarak Henri Lefebvre ve Gündelik Yaşam Sanatı. *İdealkent*, 10, 200-219.
- Larsen, J. (2008). De-exoticizing Tourist Travel: Everyday Life and Sociality on the Move. *Leisure Studies*, 27(1): 21-34.
- Lefebvre, H. (1947-2020a). *Gündelik Hayatın Eleştirisi I*. (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

- Lefebvre, H. (1962-2019a). *Gündelik Hayatın Eleştirisi II, Gündelik Hayat Sosyolojisinin Temelleri*. (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (1974-2019b). *Mekânın Üretimi*. (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (1981-2017). *Gündelik Hayatın Eleştirisi III, Moderniteden Modernizme*. (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. and Levich, C. (1987). The Everyday and Everydayness. *Yale French Studies*, 73, 7-11.
- Liechty, T., Ribeiro, N.F. ve Yarnal, C.M. (2009). "I Traveled Alone, But Never Felt Alone": An Exploration of the Benefits of An Older Women's Group Tour Experience. *Tourism Review International*, 13/ 17-29.
- Massey, D. (1994). *Space, Place and Gender*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Rowles, G.D. (1986). The Geography of Ageing and the Aged: Towards an Integrated Perspective. *Progress in Human Geography*, 10(4): 511-539.
- Saarinen, J. (2004). Destinations in Change: The Transformation Process of Tourist Destinations. *Tourist Studies*, 4(2): 161-179.
- Small, J. (2003). The Voices of Older Women Tourist. *Tourism. Recreation Research*, 28(2): 31-39.
- Tasouji, C.D. (2013). Gündelik Hayat İncelemelerinde Kadınlık Halleri. *Mülkiye Dergisi*, 37(4): 62-78
- Tuncer, S. (2012). Beşeri Coğrafyaya Feminist İtirazlar. *Fe Dergisi*, 4(1): 79-90.
- Tuncer, S. (2015). Dışarıya Çıkmak: Özelden Kamusal Feminist Bir Saha Hikâyesi. *Moment*, 2(2): 30-58.
- Tuncer, S. (2021). Kadınların Kent Hakkını Yeniden Düşünmek. (Z. G. Güker ve Özbay, C. Ed.). *Mekânda Adalet ve Toplumsal Cinsiyet*, içinde (15-21), İstanbul: Beyond.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilgilerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Onbirinci Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yüceşahin, M.M. (2016). Toplumsal Cinsiyet ve Mekânın Karşılıklı İlişkisi: Patriyarkanın Sosyal Mekânı Örgütleyişine Dair Bir Tartışma. *Kadın/Women*, 17(1): 73-11.

Tablo 1. Katılımcı Profili

Katılımcı	Yaş	Eğitim Durumu	Medeni Durum	Mesleki Durum	Emeklilik	İkamet Yeri
K:1	68	Lise	Dul	Ev-içi Emekçisi	Eşe Bağlı Emekli	Mersin/Tarsus
K:2	65	Üniversite	Evli	Grafiker	Emekli	Mersin
K:3	66	Lise	Dul	Laboratuvar T.	Emekli	İstanbul
K:4	65	Üniversite	Evli	Öğretmen	Emekli	Ankara
K:5	65	Üniversite	Evli	Öğretmen	Emekli	Manisa
K:6	82	Lise	Dul	Bankacı	Emekli	İstanbul
K:7	65	Lise	Evli	Emniyet M.	Emekli	Konya/Ereğli
K:8	71	Lise	Dul	Hasta Bakımı	Emekli	Bolu
K:9	72	İlkokul	Dul	Ev-içi Emekçisi	Eşe Bağlı Emekli	Aydın
K:10	66	Üniversite	Evli	Öğretmen	Emekli	Denizli
K:11	78	Lise	Dul	Terzi	Eşe Bağlı Emekli	İstanbul
K:12	71	Üniversite	Dul	Öğretmen	Emekli	Balıkesir
K:13	72	Üniversite	Dul	Öğretmen	Emekli	Ankara
K:14	65	İlkokul	Evli	Fabrika İşçisi	Emekli	Ankara
K:15	69	İlkokul	Evli	Ev-içi Emekçisi	Eşe Bağlı Emekli	İstanbul
K:16	68	Lise	Dul	Çocuk Bakımı	Eşe Bağlı Emekli	İzmir
K:17	66	Lise	Dul	Mali Müşavir	Emekli	Muğla/Datça
K:18	67	İlkokul	Evli	Fabrika İşçisi	Emekli	İsviçre
K:19	65	Lise	Evli	Muhasebe	Emekli	Bulgaristan
K:20	66	Lise	Evli	Muhasebe	Eşe Bağlı Emekli	Isparta

EK-2

Tablo 2. Yaşlı Kadınların Gündelik Hayat Bilgisi ve Turizm Mekânlarındaki Deneyimlerine Yönelik Bulgulara Ait Kod Kitapçığı

	Tema	Alt-Tema	Kod
GÜNDELİK HAYATA YÖNELİK BULGULAR	Toplumsal ve Mekânsal İlişkiler	İçselleştirilmiş Geleneksel Kadınlik Roller	-Geleneksel Aile Yapısı -Ev-içi ve Bakım Hizmetlerinde Bulunma -Ataerkil Müdahaleler -Kalıp Yargılar -Kadının Evle İlişkilendirilmesi -Tek Başına Mekâna Erişim Sağlayamamak
		Ataerkil Söylemlere Karşı Geliştirilen Direniş Pratikleri	-Maskülen Davranmak -Söylemlerin Dışına Çıkmak -Kısıtlamalar ile Mücadele Etmek -Evle Güçlü Bağlar Kurmamak
		Kabullenilmiş Yaşlılık Söylemleri	-Korku -Güçsüzlük -Muhtaç Olmak -Hayat Kalitesinin Düşmesi -Yaşlanmak İstememek -Savunmasızlık
		Yaşlılık Söylemlerine Karşı Geliştirilen Direniş Pratikleri	-Tecrübe -Özgüven -Yaş almak -Yaşlılığı Olumlu Karşılama -Yaşlılık Mücadele Etmek -Aktif Yaşlanmayı Tercih Etmek
	Ekonomik İlişkiler	Katmerli Yoksulluk	-Ücretsiz Ev-içi ve Bakım Hizmetini Yürütme -İkincil İşlerde İstihdam Edilme -Çalışma Hayatına Eşin Müdahalesi -Yoksul Yaşlanma
TURİZM MEKÂNLARINA YÖNELİK BULGULAR	Turizm Mekânlarına Erişim Süreci ve Sonrası	Turizm Mekânlarına Erişim Sırasında Aile ve Arkadaş Desteği	-Aile Bireylerine Bağımlı Olarak Seyahat Etmek -Arkadaş Çevresi ve Tek Başına Seyahat Etmek
		Turizm Mekânlarında Üretilen Söylemler ve Temsiller	-Hak Temelli Olmayan Mekânsal Örgütlenme Biçimi -Mekânın Sınıfsal Üretimi -Tüketici Olmayan Ötekiler -Termal Turizm Söylemi
		Turizm Mekânlarına Erişim Sırasında Aile ve Arkadaş Desteği	-Bireysel Hakları Savunmak -Yasaları Hatırlamak -Uygun Sosyo-Ekonomik Mekânları Tercih Etmek -Aktif Yaşlanmayı Tercih Etmek -Kalıp Yargılar ile Mücadele Etmek
	Turizm Mekânlarından Elde Edilen Deneyimler	Yaşlı Kadınların Turizm Deneyimleri	-Huzur -Mutluluk -Özgürlük Arayışı -Bakış Açısını Değiştirme -Deneyimi Paylaşma -Görünür Olma